

En bog i Carsten Niebuhr Biblioteket
udgivet af C.L. Davids Fond og Samling
i samarbejde med Carsten Niebuhr Afdelingen
ved Københavns Universitet

Hugh
Goddard

DEN
SANDE
TRO

Kristne og
muslimer
mellem
konfrontation
og sameksistens

Oversat af Birgitte Rahbek

FORLAGET VANDKUNSTEN

Til Jane

INDHOLD

- Forord 7
- Redaktionelle bemærkninger 9
- Kronologi 11
- Indledning 15
1. *Den kristne baggrund for islams opkomst* 21
- De første kristne tanker om andre religioner 21
- Den kristne kirkes historie i Mellemøsten 32
2. *Den islamiske påvirkning* 43
- Muhammeds kontakter med kristne 43
- Koranens syn på kristne 53
- Fortilfælde af muslimernes behandling af kristne 61
3. *Den første periode med kristen-muslimsk samspil (-cirka 830)* 67
- De kristne reaktioner på islams fremkomst 67
- Muslimsk behandling af kristne I 80
4. *Middelalderen I: Konfrontation eller samspil i øst?* 92
- Kontakter og udvekslinger 92
- Gensidige opfattelser kristne og muslimer imellem 103
- Muslimsk behandling af kristne II 122
- Konvertering til islam 125

5. <i>Middelalderen II: Konfrontation eller samspil i vest?</i>	137
Vestlige kristnes reaktioner på islams komme	137
Korstogene	146
Alternative opfattelser af islam	160
Overførslen af viden fra den islamiske verden til Vesten	168
6. <i>Den skiftende magtbalance: mission og imperialisme?</i>	184
Europæernes magt vokser	184
Oprettelsen af kristne missioner	191
Den europæiske påvirknings storhedstid	211
Muslimsk reaktion	218
7. <i>Nytænkning i det 19. og 20. århundrede</i>	236
Vækst i vestlige akademiske studier af islam	236
Nye kristne tanker om islam	250
Nye muslimske tanker om kristendom	269
8. <i>Dialog eller konfrontation?</i>	289
Dialogbevægelsen	289
Den politiske kontekst	306
Pilgrimsbrødre?	310
Efterord: Nyere tendenser i forholdet mellem kristne og muslimer	322
Bibliografi	350
Register	353

Forord

Det tager ofte lidt længere tid end forudset at udgive en bog, men undertiden tager det meget længere tid end oprindeligt planlagt; derfor er jeg mine redaktører på Edinburgh University Press, Jane Feore og Nicola Carr, meget taknemmelig for deres tålmodighed, da en krise i familien forårsagede en forsinkelse i afleveringen af mit manuskript.

Jeg er også Carole Hillenbrand, redaktør af Islamic Surveys Series, taknemmelig, og det samme gælder i forhold til David Kerr, som for mange år siden var min ph.d.-vejleder og stadigvæk er min mentor. David er leder af Centret for Studiet af Kristendom i Den Ikke-vestlige Verden i Edinburgh (Centre for the Study of Christianity in the non-Western World), og det var ham der oprindeligt foreslog at jeg skulle skrive denne bog. Han tilrettede også to meget stimulerende konferencer i Edinburgh, hvilket til trods for et faldende energiniveau genoplivede min iver efter at skrive bogen færdig.

Redaktionelle bemærkninger

Den engelske udgave af denne bog stammer fra år 2000. Meget er hændt siden da, og vi har derfor som en slags opdatering valgt at supplere nærværende danske oversættelse med en redigeret udgave af Hugh Goddards artikel: »Recent Developments in Christian-Muslim Relations,« skrevet i år 2009.¹ Artiklen analyserer fire nylige begivenheder i forbindelse med forholdet mellem kristne og muslimer i et forsøg på at vurdere i hvilken grad der er sket fremskridt, og i hvilken grad der stadig er vanskeligheder. Begivenhederne i New York og Washington den 11. september 2001 diskuteres ikke særskilt, men det er klart, at disse har forstærket ønsket om at fremme en bedre gensidig forståelse mellem kristne og muslimer.

Arabiske navne og begreber er i nærværende udgave transkriberet efter et simpelt system. Kasus markeres ikke, og det gør korte og lange vokaler i et ord heller ikke. Stemmebåndslukket *hamza* og strubelyden *'ayn* gengives med samme tegn ('), dog er de undladt, når de står først eller

1. Udgivet i S. Goodwin (red.):
*World Christianity in Muslim Encoun-
ter: Essays in Honour of David*

A. Kerr, London & New York:
Continium, bd. 2, s. 96-114.

sidst i et ord. Translitterationssystemet er ikke brugt ved navne fra persisk, tyrkisk eller urdu.

Bogens tidsangivelser følger den kristne tradition; arabiske tidsangivelser forekommer altså ikke.

Den islamiske kalender (år o)
begyndte år 622 e.Kr.

Det islamiske år 700 begyndte
den 20. september år 1300 e.Kr.

År 2000 e.Kr. svarer til
det islamiske år 1420.

Kronologi

Kristen historie

Interaktion

Muslimsk historie

313 Den romerske
kejser Konstantin
konverterer til
kristendom

451 Kalkedon-
koncilet

Ca. 570-632 Profeten
Muhammed

622 Udvandringen
fra Mekka til Medina

634 Jerusalem
erobres af muslimer

711 Muslimsk
invasion af Spanien

732 Slaget ved Tours

Johannes af
Damaskus
(ca. 652-750)

Kalif al-Ma'mun
(813-833)

850 Al-Mutawakkils
forordning

Ca. 850 Nicetas
af Byzans

850-860 De Spanske
Martyrers Bevægelse

<i>Kristen historie</i>	<i>Interaktion</i>	<i>Muslimsk historie</i>
	Hunayn ibn Ishaq (809-873) (oversætter)	
		Abu'l-Hassan al-Ash'ari (874-936)
		Abu Mansur al-Maturidi (?873-944)
		Al-Farabi (ca 870-950)
Yahya ibn Adi (893-974)		
	1099 Det første korstog erobrer Jerusalem	
		Al-Ghazali (1058-1111)
Peter den Ærværdige (ca. 1092-1156)		
Ca. 1150 Paul af Antiokia		
	Gerard af Cremona (1114-1187) (oversætter)	
	1187 Salah al-Din (Saladin) generobrer Jerusalem	
	1189 Richard I Løvehjerte forlader England for at tage på korstog	
		Ibn Rushd (1126-1198)

Kristen historie

Interaktion

Muslimsk historie

1204 Fjerde
korstog plyndrer
Konstantinopel

Frans af Assisi
(1182-1226)

Thomas Aquinas
(ca. 1225-1274)

Ramon Lull
(ca. 1235-1316)

1291 Akko falder –
slut på korsfarernes
kongeriger

Ibn Taimiyya
(1263-1328)

1389 Slaget på
Solsortesletten,
Kosovo

1453 Osmannerne
indtager
Konstantinopel

1492 Granada
falder – den spanske
reconquista fuldført

1497 Vasco da Gama
runder Kap det
Gode Håb

1579-1583 og
1593-1613 Jesuitter
ved mogulhoffet

1604 og 1621
Karmeliter ved shah
Abbas I's hof

1614 Sir Thomas
Roe ved Ajmirs hof

<i>Kristen historie</i>	<i>Interaktion</i>	<i>Muslimsk historie</i>
-------------------------	--------------------	--------------------------

Henry Martyn
(1781-1812)

Karl Pfander
(1803-1865)

Rahmat Allah
al-Kairanawi
(1834-1891)

1854 Debatten
i Agra mellem
Pfander og
al-Hindi

William Muir
(1819-1905)

Sayyid Ahmad Khan
(1817-1898)

Temple Gairdner
(1873-1928)

Jamal al-Din
al-Afghani
(1838-1897)

Samuel Zwemer
(1867-1952)

Muhammad Abduh
(1849-1905)

Hendrik Kraemer
(1888-1965)

Isma'il al-Faruqi
(1921-1986)

Louis Massignon
(1883-1962)

Muhammad
al-Talbi (1921-)

Wilfred
Cantwell Smith
(1916-2000)

1965 Det Andet
Vatikankoncils
erklæring om islam

1985 Kong Hassan II
inviterer pave
Johannes Paul II
til Marokko

Indledning

Den 22. oktober 1997 blev der i Underhuset i London fremlagt en rapport fra en kommission under The Runnymede Trust, en uafhængig trust i London, som sponsorerer socialpolitisk forskning. Rapportens titel var *Islamophobia: a challenge for us all* (Islamofobi: en udfordring for os alle), og i rapporten havde kommissionens medlemmer, som bestod af otte muslimer og to jøder, undersøgt arten af anti-muslimske fordomme [islamofobi], situationen for muslimske samfund i Storbritannien, mediedækningen af emner der angik muslimer, og hvordan projekter der inddrog jura, uddannelse og kultur, kunne tage hånd om nogle af de vanskeligheder som muslimer oplevede i Storbritannien, ikke mindst voldelige personangreb.¹

Nogle af de kommentarer der blev fremsat ved lanceringen, og nogle af mediekommentarerne om rapporten antydede at interessen for islam i Storbritannien var et ret nyt fænomen, som var opstået som følge af en betydelig vækst i landets muslimske samfund siden 1945. Det var derfor lidt ironisk at deltagerne ved præsentationen af rapporten på deres vej til Underhusets restaurant var kommet forbi to billeder, som, hvis de ellers havde lagt

1. Hele rapporten blev udgivet af The Runnymede Trust i oktober 1997.

mærke til dem, ville have gjort det meget klart at det ikke var tilfældet. Engagementet i islam rækker, i mange tilskikkelser, langt tilbage i britisk historie.

De to billeder hænger i St. Stephen's Hall, som er hovedindgang for besøgende, når de skal ind i den vandrehal der forbinder Underhuset med Overhuset. Billederne indgår i en serie på otte malerier, som tilsammen skildrer »Storbritanniens Opbygning«. ² Maleriernes motiver er: Kong Alfreds langskib besejrer danskerne (877); kong Johan uden Land stadfæster Magna Carta (1215); det engelske folk læser Wycliffes bibel (14. århundrede); sir Thomas More nægter at yde Wolsey et statstilskud (1523); dronning Elizabeth udpeger Raleigh til at sejle til Amerika (1584); den Parlamentariske Union mellem England og Skotland (1707); og så de to malerier der på forskellig vis vedrører islam: nemlig Richard I (Løvehjerte) der forlader England for at tage på korstog (1189), og sir Thomas Roe ved hoffet i Ajmir (1614). ³

Tilsammen peger de to malerier for det første på den periode hvor en lille del af den kristne verden, England, havde nogen kontakt med den islamiske verden, og for det andet på de forskellige former som kontakten antog igennem århundrederne. Richard I's afrejse til det tredje korstog havde sin baggrund i at kristne havde grebet til

2. En kort beskrivelse af alle malerierne kan findes i Hay, M. og Riding, J. (red.): *Art in Parliament: A descriptive catalogue*, Norwich: Jarrold, 1996, s. 98-101.

3. Her er det dog naturligvis nødvendigt med en vis portion politisk og konstitutionel følsomhed, for selv om serien i sin helhed har titlen »Storbritanniens Opbygning«, så er alle de skildrede begivenheder,

bortset fra to, faktisk betydningsfulde tidspunkter i opbygningen af England. [De to undtagelser er Den parlamentariske Union mellem England og Skotland og Sir Thomas Roes rejse til Ajmir, fordi den fandt sted efter tilskyndelse fra den første konge der forenede Englands og Skotlands kroner, James I, som tidligere havde været James VI af Skotland].

våben for at erobre Jerusalem tilbage fra byens muslimske herskere – med andre ord: kristne som aggressorer mod muslimer. Sir Thomas Roes besøg hos mogulkejseren Jahangir er derimod et eksempel på kristne som ydmyge ansøgere hos muslimer; i dette tilfælde ønskede man at opnå handelsprivilegier på vegne af kong James I. Disse to billeder skildrer derfor to meget forskellige forhold mellem kristne og muslimer.

Hvis man ser verdenshistorien under ét, er forholdet mellem den kristne og muslimske verden således lang og kroget. Begge samfund har deres geografiske og historiske oprindelse i Mellemøsten, men i løbet af deres efterfølgende historie er de ekspanderet i forskellige retninger og har opnået indflydelse i forskellige dele af verden – kristen-dommen i Europa og Amerika, islam i Afrika og Asien. Men i løbet af de sidste to århundreder er begge samfund som et resultat af handel, imperiernes udbredelse og migration blevet totalt universelle. Der er i dag kun meget få egne i verden, hvor der ikke bor kristne og muslimer, selvom proportionerne er meget forskellige.

Hertil kommer at hvad man kan kalde magtbalancen mellem de to samfund, gennem århundrederne er svinget frem og tilbage. Undertiden synes initiativet at have ligget hos det muslimske samfund, hvor den kristne verden simpelthen blev tvunget til at forholde sig til udviklingen uden for. Til andre tider synes situationen at have været den omvendte med alt initiativ placeret i den kristne verden, og hvor den muslimske verden befandt sig i en position, hvor den var tvunget til at reagere. Stort set kan disse beskrivelser siges at passe til henholdsvis middelalderen og den moderne tid, men i dag må situationen på nogle områder siges at udvise en større grad af balance

mellem kristne og muslimer. Militær og teknologisk magt kan siges i højere grad at ligge i den kristne verden, hvorimod religiøs overbevisning og motivation forekommer at være mere fremherskende i islamiske samfund. Den tiltagende globalisering inden for handel og information hjælper desuden meget til at fremme udveksling og møder mellem kristne og muslimer.

I mange situationer har møder og udvekslinger dog ikke ført til en voksende gensidig forståelse og sympati, men til konflikt. Det blev 1990'erne på den mest dramatiske måde vidne til i forskellige dele af det tidligere Jugoslavien, særligt i Bosnien og Kosovo. Men også på andre kontinenter, fra Filippinerne til Sudan og Nigeria, opstod der konflikter, som fortsætter med at skabe mistænksomhed og mistillid. Fortidens konflikter, fra den muslimske ekspansionstid i de tidlige islamiske århundreder til korstogstiden og den europæiske imperialisme, fortsætter med at øve stor indflydelse. Ligeledes synes nogle af historiens gensidige misforståelser at fortsætte med stor kraft – trods begge samfunds bestræbelser på at fremme en mere præcis forståelse for hinanden og en mere positiv holdning til medlemmer af det andet samfund.

I den situation er det derfor vigtigt med materiale som kan hjælpe både kristne og muslimer til at forstå hvordan de to samfund er kommet dertil, hvor de er i dag. Det må således være betimeligt med en bog der forsøger at kortlægge forholdet mellem kristne og muslimer igennem århundrederne, og over hele det geografiske område hvor de mødes.

Bogen er hovedsageligt bygget historisk op og giver et overblik over forholdet mellem kristne og muslimer, sådan som det har foldet sig ud igennem århundreder. På

baggrund af den ovenfor skitserede tese, nemlig at det ene samfund i visse perioder har været tvunget til at reagere på udviklingen i det andet, mens situationen i andre perioder har været omvendt, er det vigtigt at gøre sig klart at forholdet mellem kristne og muslimer igennem århundrederne er blevet opbygget efter et slags lag-på-lag-princip: Hvad der i den ene generation skete i det ene samfund, frembragte en reaktion i det andet samfund, som til gengæld i senere generationer bidrog til udviklingen af formuleringer og holdninger i det første samfund. I forholdet mellem kristne og muslimer er hukommelsen lang, og derfor øver for eksempel korstogene efter mange århundreder stadig en stærk indflydelse i dele af både den kristne og den muslimske verden.

Opmærksomheden vil også blive rettet mod de mange forskellige holdninger der til alle tider har eksisteret i begge samfund. Trods al deres insisteren på enhed og enstemmighed er det hverken lykkedes for kristne eller muslimer i ret lang tid ad gangen at opnå nogen af delene, undtagen hvad angår nogle få, men væsentlige og grundlæggende, sider ved læren og traditionen. Man har som regel set et bredt spektrum af meninger i hvert samfund – også om det andet. Det gælder i lige høj grad middelalderens islamiske verden som den moderne kristne verden – de divergerende holdninger til kristendommen hos det niende århundredes tænker al-Jahiz og det tiende århundredes gruppe af filosoffer, kendt som Ikhwan al-Safa (Renhedens Brødre), modsvares i den moderne kristne verden af de modsatrettede synspunkter om islam hos to kristne tænkere fra den reformerte tradition: hollænderen Hendrik Kraemer og canadieren Wilfred Cantwell Smith. Bogen vil derfor forsøge at klarlægge

de forskelligheder som har eksisteret i begge samfund angående forholdet til den anden part.

Det er mit håb at en bedre forståelse af fortiden, af historien om forholdet mellem kristne og muslimer, kan hjælpe til i nutiden at fremme gensidig forståelse og i fremtiden at skabe en højere grad af samarbejde frem for konflikt. Man skal imidlertid ikke gøre sig nogen illusioner angående de forhindringer der modarbejder virkeliggørelsen af disse håb. Nogle kristne og nogle muslimer, måske tilmed en voksende andel af begge samfund, betragter deres indbyrdes forhold først og fremmest som immanent modsætningsfyldt. Men historien viser at der i visse perioder har eksisteret en mere positiv og fredssommelig måde at tænke på, både blandt muslimer og kristne. Jeg håber at denne bog vil være et lille bidrag til fremme og udbredelse af sidstnævnte perspektiv.⁴

4. Som et eksempel på en bog som synes at postulere et hovedsageligt konfliktfyldt forhold mellem den vestlige og islams verden hvilket ikke er helt det samme som forholdet mellem kristne og muslimer, er S.P. Huntington: *The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, 1996. Forfatteren mener at af de ni store civilisationer i ver-

den i dag, den vestlige, den konfusianske/kinesiske, den japanske, den islamiske, den hinduistiske, den ortodokse, den latinamerikanske, den afrikanske og den buddhistiske, er det forholdet mellem den vestlige og den islamiske verden, der udgør den største trussel mod den fremtidige verdensfred. Se især s. 109-20, 174-79, 209-18 og 246-98.

KAPITEL 1

Den kristne baggrund for islams opkomst

De første kristne tanker om andre religioner

Da det islamiske samfund blev grundlagt i det syvende århundrede, følte det kristne samfund sig nødsaget til at forholde sig til det nye fænomen. Det reagerede på baggrund af en allerede grundfæstet tradition for tænkning om andre religioner. Traditionen tog dels udgangspunkt i de hellige skrifter, som var nedarvet fra det jødiske samfund, altså Det Gamle Testamente/Den Hebraiske Bibel, dels i udviklingen i de kristnes egne hellige skrifter, altså Det Nye Testamente, og endelig i den kristne tænkningstradition og praksis, sådan som den havde udviklet sig på kirkefædrenes tid, dvs. den patristiske periode i oldkirken med de kristne kirkefædre (*patres*).

Der er i Det Gamle Testamente en grundlæggende spænding mellem hvad man på den ene side kunne kalde eksklusivitet eller antagonisme, og inklusivitet eller universalisme på den anden. Nogle steder er det dominerende tema at Israels børn er udvalgte; det betones at de skiller sig ud og har et særligt forhold til Gud, sådan som det kommer til udtryk i forestillingen om en pagt. Det affødte undertiden konfrontationer mellem dem og de omgivende nationer og religioner, som det mest ufor-

glemmeligt kommer til udtryk i Første Kongebog, kap. 18, hvor profeten Elias udfordrer profeterne Baal og Asherah. Men i mange af disse konfrontationer står det ikke altid klart, i hvilken grad hovedårsagen til konflikten er religiøs, og i hvilken grad den er politisk eller territorial. På den anden side henviser de hellige hebraiske skrifter ofte til personer uden for samfundet af Israels børn, som var anerkendt som personer der vidste noget om Gud. De blev enten optaget i samfundet, som tilfældet var med moabitten Ruth, eller de blev udtrykkeligt anerkendt som repræsentanter for Gud, som tilfældet var med Kyros, kongen af Persien, der i Esajas' Bog 45,1, beskrives som én der var salvet af Gud.

Den lange række af slag mellem israelitterne og amalekitterne, kananæerne, filistrene, syrerne og andre – og mellem deres guder – antyder at hovedtemaet i forholdet mellem samfundene var konfrontation, endog fjendskab. Men den mere inkluderende tradition er der hele tiden, og den universalistiske dimension bliver måske tydeligst udtrykt i begyndelsen af det der i den kristne bearbejdelse af de hellige hebraiske skrifter er den sidste bog i Det Gamle Testamente: Malakias' Bog:

Fra øst til vest er mit navn stort blandt folkene.
Overalt bliver der tændt offerild og bragt rene
offergaver i mit navn, for mit navn er stort blandt
folkene, siger Hærskarernes Herre. (Mal 1,11)

De to modsatrettede holdninger illustreres godt af budskaberne i to små profetiske bøger fra den sidste del af Det Gamle Testamente, som begge fokuserer på byen Ninive, hovedstaden i Det Assyriske Imperium. Nahums Bog lovpriser byens fald og fryder sig over det, fejrer det og